ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 12 (2004)

Νεο-λαϊκισμός

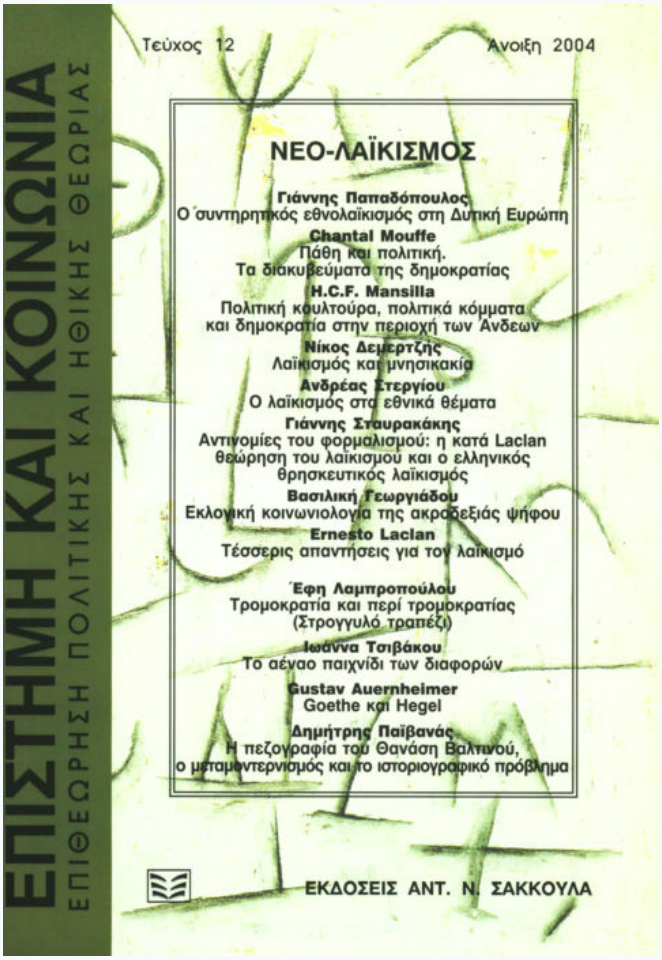

Terry Eagleton, Η έννοια της κουλτούρας

Ιορδάνης Κ. Παπαδόπουλος

doi: 10.12681/sas.783

Copyright © 2015, Ιορδάνης Κ. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Ι. Κ. (2015). Terry Eagleton, Η έννοια της κουλτούρας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, *12*, 373–375. https://doi.org/10.12681/sas.783

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 09/09/2026 15:45:44

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Terry Eagleton, *Η έννοια της κουλτούρας*. Εισαγωγή Δημήτρης Τζιόβας, μετάφραση-επίμετρο Ηλίας Μαγκλίνης εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2003, 231 σελ.

Ο Eagleton στο βιβλίο του *Η έννοια της κουλτούρας* επιχειρεί να επανασυνδέσει και να επαναθεωρήσει τη σχέση του *συμβολικού* και του *πολιτικού* από τη σκοπιά εκείνη που πρωτοεγκαινίασε ο μέντοράς του, Raymond Williams. Η συμβολή του Eagleton δεν έγκειται μόνο στην ιστορική και συστηματική διάκριση μεταξύ των όρων 'υψηλή κουλτούρα', 'μαζική κουλτούρα', 'κουλτούρα της ταυτότητας', 'μεταμοντέρνα κουλτούρα' αλλά και στην ανίχνευση των όρων συγκρότησης μιας κοινής κριτικής θεώρησης ως *κουλτούρας της αντίστασης* ή ως *ριζοσπαστικής διαμαρτυρίας* σε έναν κατακερματισμένο μετανεωτερικό κόσμο. Η επιχειρηματολογία του, όπως αυτή διαρθρώνεται στα πέντε κεφάλαια του τόμου, κινείται πέραν της αισθητικής, της θεωρίας της τέχνης ή της κριτικής προσέγγισης στην καλλιέργεια και την ηγεμονία διαφορετικών 'πρακτικών του λόγου'. Ο Eagleton καθιστά σαφές σε διαφορετικές περιστάσεις μέσα στο κείμενό του ότι είναι αναγκαία μια ριζική αναθεώρηση βασικών ζητημάτων κριτικής και πολιτισμικής θεώρησης σε αντίστιξη με τη σύγχρονη α-πολιτική μεταμοντέρνα οπτική.

Παρουσιάζει τη γενεαλογία του όρου κουλτούρα –σε αντιδιαστολή με την έννοια του πολιτισμού– στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας του με τον τίτλο: Μορφές κουλτούρας. Η εννοιολόγηση του όρου 'κουλτούρα' είτε ως πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας είτε ως τρόπου ζωής ή η νοηματοδότηση του όρου ως υλικής παραγωγής και σημασιοδοτικής διαδικασίας παρουσιάζονται σε ιστορικές, λογοτεχνικές και ανθρωπολογικές μελέτες ως άρρηκτα συνδεδεμένες. Στις πολιτισμικές εν γένει σπουδές κυριάρχησαν εναλλακτικά το πολιτισμικό ή το δομικό *παράδειγμα*, εκ των οποίων το πρώτο κάνει λόγο για τη δυνατότητα ανάγνωσης και αναδημιουργίας του νοήματος του καλλιτεχνικού έργου εκ μέρους ενός ενεργού υποκειμένου, ενώ το δεύτερο επικεντρώνει την προσοχή του στην κοινωνική κατασκευή της θέσης από την οποία

υποχρεωτικά προσεγγίζει το υποκείμενο το οιοδήποτε έργο. Ανεξάρτητα από την κριτική που μπορεί να αρθρώσει κανείς έναντι αυτών των παραδειγμάτων εν συνόλω, θα πρέπει να επικεντρώσει την προσοχή του και στην ασάφεια με την οποία περιβάλλουν τη διάκριση της περιγραφικής και αξιολογικής διάστασης του όρου 'κουλτούρα'. Παρατηρεί ο Eagleton χαρακτηριστικά: 'Αυτή η συγχώνευση του περιγραφικού και του αξιολογικού συντηρήθηκε ιδιαίτερα από τον "πολιτισμό" και από την έννοια της οικουμενικής "κουλτούρας" η οποία, στην εποχή μας, θα αποκτήσει αξία κάτω από μανδύα του πολιτισμικού σχετικισμού'. Επισημαίνει δε τη συσχέτιση αυτού του σχετικισμού με τη μεταμοντέρνα υποστήριξη της αυτόνομης αξίας του πλουραλισμού, η οποία όμως απολήγει σε έναν καθαρό φορμαλισμό· ο φορμαλισμός αυτός μας οδηγεί σε κατάσταση θεωρητικής και πρακτικής αμηχανίας ενώπιον μορφών ζωής, όπως, επί παραδείγματι, τα ρατσιστικά καθεστώτα για τα οποία θα έπρεπε να είμαστε σε θέση να εκφέρουμε ηθικές κρίσεις.

Κατά τον Eagleton, θα έπρεπε να υπερβούμε τον 'κουλτουραλισμό' που διακρίνει εντέλει και τα δύο προηγούμενα παραδείγματα και να προσεγγίσουμε την κουλτούρα όχι απλώς ως έναν τρόπο ζωής αλλά και ως έναν σκοπό ζωής. Η κουλτούρα είναι το προϊόν της πολιτικής και όχι το αντίθετο· δεν θα έπρεπε να ταυτίζεται με μια πολιτισμικοποιημένη πολιτική περί της ταυτότητας, όπως πρεσβεύει ο μεταμοντερνισμός, θεωρώντας τις πολιτισμικές διαφορές σημαντικότερες από τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που τέμνουν τη βιομέριμνα των διαφορετικών ομάδων. Η *σωματικότητα*, η *ετερότητα*, η *φαντασία*, η *πολιτισμική ταυτότητα* τείνουν να εξελιχθούν σε εμπόδια για τη συγκρότηση μιας προοδευτικής πολιτικής παρά να αποτελούν βασικούς όρους αναφοράς για μια τέτοια πολιτική θεώρηση και στάση. Για τον Eagleton, η κουλτούρα της αντίστασης, ως κριτική και ριζοσπαστική στάση, επιβάλλει το να κρίνουμε εν συνόλω την υφιστάμενη κατάσταση πραγμάτων στην ιστορική φάση της παγκοσμιοποίησης του καπιταλιστικού συστήματος και της *ηγεμονίας* του δυτικοκεντρισμού, επικεντρώνοντας την προσοχή μας στις διαδικασίες της εμπορευματοποίησης της αισθητικής, της μετατροπής της πολιτικής σε θέαμα, του καταναλωτισμού ως lifestyle, της κεντρικής θέσης της εικόνας στον δυτικό πολιτισμό, της τελικής μετατροπής της κουλτούρας σε παραγωγή κέρδους. Αντιθέτως, η κουλτούρα και η πολιτική της ταυτότητας, σύμφωνα με τον συγγραφέα, γίνονται οι ίδιες μέρος του προβλήματος και των πολιτικών συγκρούσεων, αποπροσανατολίζοντας την κριτική θέαση από τις προηγούμενες κοινωνικές διαδικασίες αλλά και εκείνες της κατίσχυσης ενός πλουραλιστικού κομφορμισμού και μιας ισοπεδωτι-

κής ομοιομορφίας της υποκουλτούρας. Θα έπρεπε, όμως, να σημειωθεί στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης της *Έννοιας της κουλτούρας*, ότι ο Eagleton διακατέχεται και από ένα είδος νοσταλγίας για τον ανθρωπιστικό και κριτικό ρόλο της παραδοσιακής υψηλής κουλτούρας και αυτή είναι, ενδεχομένως, ένας από τους λόγους που τον εξωθούν να ταυτίσει κάπως βεβιασμένα τον σύγχρονο *κοσμοπολιτισμό* με τον μεταμοντέρνο κουλτουραλισμό και σχετικισμό ή να αποκλείσει τη θεώρηση της πολυπολιτισμικότητας από μια μεταρρυθμιστική κοινωνική και πολιτική σκοπιά.

Ένα κοσμοπολιτικό κοινωνιολογικό παράδειγμα θα μπορούσε να είναι συμβατό με μια κουλτούρα της αντίστασης, για την οποία: 'Τα πρωταρχικά προβλήματα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε στη νέα χιλιετία –πόλεμος, πείνα, φτώχια, αρρώστιες, χρέη, ναρκωτικά, περιβαλλοντική μόλυνση, τα κύματα της μετανάστευσης– δεν είναι διόλου "πολιτιστικά". Κυρίως, δεν είναι ζητήματα που αφορούν στη σημασία των αξιών, του συμβολισμού, της γλώσσας, της παράδοσης, του ανήκειν ή της ταυτότητας, όπως και δεν είναι ζητήματα που αφορούν στη σημασία των τεχνών'. Καταληκτικά, ο Eagleton επιχειρεί να προσδώσει στην κουλτούρα μια νέα πολιτική σημασία και να καλέσει τους θεωρητικούς της να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση της με την έννοια του πολιτισμού και να υπολογίσουν το ακριβές της βάρος.

Ιορδάνης Κ. Παπαδόπουλος

Νίκος Παναγιωτόπουλος, επιμέλεια, *Πολιτισμός και αγορά. Για την αυτονομία της πολιτισμικής παραγωγής*, σειρά Λόγοι Δράσης/Παρεμβάσεις, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2004, 392 σελ.

Το βιβλίο αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, τη συνέχεια του τόμου *Για μια ρεαλιστική ουτοπία. Για ένα ευρωπαϊκό κοινωνικό κίνημα. Πρακτικά Συνεδρίου*, (Αθήνα: Πατάκης 2003), τον οποίο έχει, επίσης, επιμεληθεί ο Νίκος Παναγιωτόπουλος. Το πρώτο μέρος του βιβλίου αποτελείται από τμήμα των πρακτικών του στρογγυλού τραπεζιού με τίτλο 'Ο Πολιτισμός σε Κίνδυνο' που οργάνωσε ο όμιλος 'Λόγοι Δράσης' με ομιλητή τον Pierre Bourdieu και έλληνες καλλιτέχνες, συγγραφείς και άλλους εκπροσώπους του χώρου της πολιτισμικής παραγωγής. Βάση της συζήτησης αποτέλεσε ο προβληματισμός του Bourdieu σχετικά με τη διεθνή κατάσταση του χώρου παραγωγής συμβολικών αγαθών. Το δεύτερο μέρος του βιβλίου αποτελείται από κείμενα του